

Pod redakcją
Marka Kalbarczyka

Przeszłość dla przyszłości

Tom I
Całość w 4 tomach

Wydawnictwo Trzecie Oko
Fundacji
Szansa dla Niewidomych

Warszawa 2022

Redaktor wydania:

Marek Kalbarczyk

Adaptacja: Paulina Konys

Skład: Janusz Mirowski

Współpracownicy:

Anna Koperska,

Aleksander Kozubowski,

Natalia Szrejter,

Mariusz Kaszyński,

Katarzyna Piątkowska,

Zuzanna Pazdro,

Łukasz Bryczyński,

Magdalena Śliwka

ISBN: 978-83-63028-64-0

Wydawnictwo Trzecie Oko

Modlińska 246 C

03-152 Warszawa

Tel: +48 22 51 010 99

e-mail: redakcja@wydawnic-

twotrzecieoko.pl

www.wydawnictwotrzecieoko.pl

Fundacja Szansa – Jesteśmy Razem

(Fundacja Szansa dla Niewidomych)

www.szansadlaniewidomych.org

Daj szansę niewidomym! Twój 1% pozwoli pokazać im to, czego nie mogą zobaczyć

nr konta:

22124010821111000005141795

KRS: 0000260011

Druk i oprawa

Altix Sp. z o. o.

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

MUZEUM HISTORII POLSKI

PA
TRIO
TYZM
JUTRA

Spis obiektów

Tom I

Mapa Unii Polsko- Litewskiej w XVI w.	25
Mapa Polski w okresie międzywojennym 1939 r.	27
Współczesna mapa Polski	31
Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie	33
Wyższe Seminarium Duchowne w Gościkowie-Paradyżu	39
Pomnik Chrystusa Króla w Świebodzinie	43
Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy	45
Bazylika konkatedralna Św. Trójcy w Chełmży	49
Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu	53
Krzywa Wieża w Toruniu	46
Zamek w Gniewie	59
Zamek w Malborku	63

Wieża dawnej Bramy Mostowej w Malborku (Baszty Mostowe)	65
Zamek w Kwidzynie	69
Zamek w Bytowie	73
Mysia Wieża w Kruszwicy	77
Latarnia morska na Helu	79
Brama Stągiewna w Gdańsku	83
Brama Wyżynna w Gdańsku	87
Brama Zielona w Gdańsku	91
Brama Złota w Gdańsku	93

Tom II

Ratusz Głównego Miasta w Gdańsku	1
Ratusz Starego Miasta w Gdańsku	5
Kościół św. Brygidy w Gdańsku	9
Kościół św. Mikołaja w Gdańsku	13
Bazylika Mariacka w Gdańsku	17

Pomnik Neptuna w Gdańsku	21
Dwór Artusa w Gdańsku	25
Ściany Wielkiej Hali - Dwór Artusa w Gdańsku	29
Wielki Piec w Dworze Artusa w Gdańsku	33
Dyl Sowizdrzał na kaflu Wielkiego Pieca w Dworze Artusa w Gdańsku	37
Archikatedra Oliwska	39
Pomnik Obrońców Wybrzeża w Gdańsku na półwyspie Westerplatte	45
Logo Solidarności	49
Znak Polski Walczącej namalowany na murze Stoczni	53
Znak zwycięstwa (victoria)	55
Pomnik Poległych Stoczniowców 1970 w Gdańsku	57
Transporter ZOMO	61
Zamek Kapituły Warmińskiej w Olsztynie	65

Kościół Chrystusa Zbawiciela w Olsztynie	71
Bazylika konkatedralna św. Jakuba Apostoła w Olsztynie	75
Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie	79
Wysoka Brama w Olsztynie	83
Obserwatorium astronomiczne w dawnej wieży ciśnień w Olsztynie	87
Katedra we Fromborku	91
Kościół ze wsi Rychnowo w skansenie w Olsztynku	95
Klasztor w Wigrach	99
Pałac Branickich w Białymstoku	103
Pałacyk Cytronów w Białymstoku	107

Tom III

Bazylika archikatedralna Wniebowzięcia NMP w Białymstoku	1
Kościół św. Rocha w Białymstoku	5

Cerkiew pw. Świętego Ducha w Białymstoku	9
Cerkiew na Świętej Górze Grabarka	13
Meczet tatarski w Kruszynianach	17
Meczet w Bohonikach	21
Klasztor Dominikanów w Sejnach	25
Wielka Synagoga w Tykocinie	29
Muzeum Romantyzmu w Opinogórze	33
Zamek Królewski w Warszawie	37
Kolumna Zygmunta w Warszawie	41
Warszawska Syrenka	45
Kościół św. Jakuba w Warszawie	49
Pałac Szustra w Warszawie	53
Sobór metropolitalny Świętej Równiej Apostołom Marii Magdaleny (cerkiew) w Warszawie	57

Pałac Krasińskich w Warszawie	61
Muzeum Powstania Warszawskiego	65
Pałac w Wilanowie (elewacja wschodnia)	69
Kaplica Matki Bożej Anielskiej w Laskach	73
Pomnik Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli	77
Muzeum Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli	79
Wizerunek Fryderyka Chopina	83
Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie	87
Pomnik Lotników Polskich w Oleśnie	91
Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego	95
Wieża Piastowska w Opolu	97
Zamek w Tułowicach	99
Zamek w Rogowie Opolskim	101

Kazimierz IV Jagiellończyk	105
Kościół Katedralny pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła w Zamościu	109

Tom IV

Synagoga w Zamościu	1
Zamek królewski w Lublinie	5
Wieża Trynitaraska w Lublinie	9
Pałac Biskupi w Lublinie	13
Świątynia Sybilli w Puławach	17
Dwór z Suchedniowa (druga połowa XIX w.) w Parku Etnograficznym w Tokarni	21
Kościół szpitalny z Rogowa (1763 r.) w skansenie w Tokarni	25
Spichlerz dworski ze Złotej Pińczowskiej (1719) w skansenie w Tokarni	29

Zamek Tarnowskich w Dzikowie	33
Zamek w Baranowie Sandomierskim	37
Zamek w Przecławiu	41
Zamek Kamieniec w Korczynie-Odrzykoniu	45
Zamek w Sanoku	47
Zamek w Lesku	51
Zamek w Krasieczynie	53
Zamek w Przemyśle	57
Zamek w Łańcucie	61
Kościół Bernardynów w Rzeszowie	65
Pałac letni Lubomirskich w Rzeszowie	69
Ratusz w Rzeszowie	73
Zamek Lubomirskich w Rzeszowie	75
Kapliczka z Jezowego w Parku Etnograficznym w Kolbuszowej	81
Kościół z Rzochowa w skan- senie w Kolbuszowej	83
Order Orła Białego	85

Krzyż komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski	89
Hełm z kamuflażem pustynnym	93
Karabin skałkowy XVIII w.	97
Szabla kawaleryjska	99
Szabla kościuszkowska	103
Znak tożsamości (nieśmiertelnik)	105

Wprowadzenie

Wydawnictwo Trzecie Oko Fundacji Szansa dla Niewidomych przedstawia 110 uwypuklonych rycin map, fasad zabytkowych budowli, dzieł sztuki i symboli związanych z polską historią. Niewidomi w ogromnej większości ich przecież nie znają. Inni spotykają te obrazy na co dzień. Można powiedzieć, że są one widoczne, często ewidentne, ale dla kogoś kto nie widzi, niestety nie. Sam fakt codziennego mijania pałaców, kościołów czy zamków nie powoduje, że zna się ich wygląd. W procesie rehabilitacji dochodzi do odłożenia tej sprawy ad acta. Mamy o tym nie myśleć – nie widzimy, więc nie oglądamy. Gdybyśmy rozpamiętywali ten fakt, trudno by mówić o udanym

procesie rehabilitacji.

A jednak nasza Fundacja traktuje te sprawy odmiennie. Skoro dysponujemy technologią uwypuklania i udźwiękowania obrazów, dlaczego z niej nie skorzystać i wrócić do tematu – niewidomi też chcą wiedzieć, znać, widzieć, na przykład poprzez dotyk, a kiedy indziej poprzez słuch.

Wzrok jest najważniejszym zmysłem w kwestii pozyskiwania informacji. Docierają do niego w formie graficznej i tekstowej. Patrzymy i widzimy, patrzymy i wiemy, patrzymy i umiemy. Nie widząc pozostajemy daleko w tyle za innymi. Czy można to zmienić? Można, tyle że nie bez wysiłku, niezbędnego czasu i funduszy. Proces udostępniania informacji z wykorzystaniem innych zmysłów należy do dziedziny niwelowania skutków

niepełnosprawności wzroku. Służą temu celowi specjalistyczne urządzenia. Niewidomym pomagają urządzenia dźwiękowe i brajlowskie, a niedowidzącym – powiększające obraz. Te pierwsze wykorzystują możliwość zastąpienia wzroku słuchem, drugie dotykaniem. W przypadku osób niedowidzących chodzi o powiększanie obrazów i wykorzystywanie odpowiedniej palety barw. W tym przypadku mówimy o magnigrafice, czyli grafice optymalnie kontrastowej i powiększonej. Z kolei ubrajlowieniem jest zarówno drukowanie brajlowskich tekstowych książek na papierze, jak i zaangażowanie do pomocy specjalnych brajlowskich monitorów, które po podłączeniu do komputera lub innych urządzeń elektronicznych pokazują tekst wyświetlony na ekranie

lub wyświetlaczu.

W ostatnich latach nastąpił przełom w dziedzinie prezentowania niewidomym obrazów. Najnowsza technologia umożliwia ich uwypuklanie. Realizują to brajlowskie monitory graficzne, brajlowskie ryciny zbudowane z mnóstwa drobniutkich punkcików uwypuklających papier, albo formy trójwymiarowe, względnie 2,5-wymiarowe, które wykonuje się na plastikowych arkuszach, poddawanych wysokiej temperaturze i znacznemu ciśnieniu. W efekcie tego procesu otrzymujemy uwypuklone powierzchnie a nie tzw. brajlowskie punkty.

Niniejsza publikacja prezentuje obrazy na papierze w technologii tzw. transparentnej, gdzie wypukłości są naniesione na grafikę. Dotyczy to tekstu i obrazów.

Tę przemyślną metodę stosujemy od niedawna i musimy przyznać, że jest naprawdę pożyteczna. Dzięki tej technologii wygląd popularnych obiektów poznali ludzie, którzy wcześniej nie mieli okazji do nich dotrzeć, tak łatwo dostępnych dla innych.

W tej sytuacji zapraszamy do lektury tej książki. Niech stanie się pomocna w odzyskiwaniu wiary w świat. Jak się okazuje nie jesteśmy pozostawiani sami sobie, lecz ktoś o nas myśli. W tym przypadku na 110 rycinach i ich opisach.

Przeszłość dla przyszłości

Poczucie więzi z przeszłością to jeden z ważnych czynników trwania tradycji narodowej. Co więcej, przekazywana z pokolenia na pokolenie wiedza o wydarzeniach historycznych, istotnych z punktu widzenia ciągłości państwa polskiego, od XVIII w. zapewniała przetrwanie polskiej tożsamości narodowej.

Wiedza ta nie zawsze była przekazywana w szkolnych podręcznikach. W historii narodu polskiego występowały okresy, gdy nauczanie o dziejach Polski było ograniczone. Mowa tu przede wszystkim o trwającym sto dwadzieścia trzy lata czasie zaborów, okupacji Polski podczas II wojny światowej oraz powojennej Polsce Ludowej. Wówczas organizowano między

innymi tajne nauczanie, prowadzone na wszystkich poziomach. Młodzi ludzie gromadzili się w tajemnicy, aby poznać prawdziwą historię Polski. Robili to wbrew okupantom, którzy sprzeciwiali się takim działaniom. Poznanie prawdy było równoznaczne z potrzebą buntu.

Równie istotne było przekazywanie wiedzy o historii Polski i własnych przodkach w gronie najbliższych osób. Opowiadania te pozwalały osadzić się w historii rodziny, ale też swojego miasta i narodu. W ten sposób wytwarzało się poczucie własnej tożsamości oraz silniejsza więź z przodkami. Doświadczenia i mądrości, z których mogły czerpać kolejne pokolenia, miały szczególne znaczenie dla wychowywania kolejnych pokoleń i przekazywania

wspólnego systemu wartości.

Nośnikiem wartości i tożsamości narodowej jest niewątpliwie sam język, ponieważ gruntuje i nazywa wartości oraz pozwala na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń. Język kształtuje sposób postrzegania świata właściwy mówiącej nim społeczności. Postrzeganie to uwarunkowane jest stosunkiem danego narodu do zachodzących zjawisk i procesów. W historii narodu polskiego, zarówno w kraju, jak i za granicą, język był głównym elementem, który łączył Polaków we wspólnej walce o niepodległość. Ważną funkcją rodzimego języka było także integrowanie z krajem Polaków przebywających na emigracji, wypędzonych na zachód Europy czy zesłanych na Syberię.

Świadcami historii są również zabytki architektury, w tym kamienice, pałace, zamki i kościoły, które przetrwały zawieruchy wojenne. Obiekty te są międzypokoleniowym łącznikiem z dawnymi czasami. Są także stałym punktem na mapie dynamicznie zmieniającego się świata. Pozwalają następującym po sobie pokoleniom przybliżyć się do dawnych czasów oraz stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Dlatego też istotne jest, aby zadbać o ich przetrwanie, tak aby przyszłe pokolenia miały również możliwość ich podziwiania i czerpania wiedzy o własnej przeszłości.

Pielęgnowujemy także przechowywane w muzeach i galeriach dzieła sztuki, będące częścią polskiego dziedzictwa narodowego. W Muzeum

Narodowym w Warszawie podziwiać możemy wystawę prezentującą dzieła najwybitniejszych polskich artystów, między innymi Jana Matejki, Jacka Malczewskiego, Henryka Rodakowskiego czy Wojciecha Kossaka.

W okresie zaborów, gdy Polska nie istniała na mapie Europy, tożsamość narodowa, by przetrwać, musiała odwoływać się do przeszłości. W tych warunkach malarstwo pełniło istotną rolę kultywując świadomość i uczucia patriotyczne. To właśnie dzięki twórczości wybitnych malarzy możemy zajrzeć w przeszłość, podejmując refleksję nad naszą historią, eksplorując kulturowe bogactwo odziedziczone po Rzeczpospolitej Obojga Narodów, wraz z jej społeczną, religijną i etniczną różnorodnością.

Obserwujemy sceny bitewne
przywołujące złoty wiek
Rzeczypospolitej i okres jej
militarnej potęgi. Uczymy
się o historii jej upadku
oraz podziwiając ikonografię
powstań narodowych i zsyłek w
tragicznym okresie zaborów.
Mamy możliwość spojrzenia na
uwiecznione na płótnie wyda-
rzenia, które nastąpiły na
drodze narodu polskiego do
odzyskania niepodległości.
Na obrazach podziwiamy sceny
z życia codziennego, dostrze-
gając przedmioty towarzyszące
nam w codziennym życiu, jak
na przykład ubrania, zastawa,
naczynia czy meble. Pozwala
nam to zobaczyć jak niegdyś
żyło się w Polsce.

Wszystko to nie byłoby
możliwe, gdyby nie ogromny
wysiłek w dbaniu o zachowanie
dzieł sztuki dla przyszłych
pokoleń. Zadanie to jest

nadal aktualne, ponieważ proces ratowania polskiego dziedzictwa przed zatraceniem oraz odzyskiwania polskich zbiorów zrabowanych przez okupantów w trakcie II wojny światowej nigdy się nie zakończył.

Łącznikiem z dawnymi czasami są również przekazywane z pokolenia na pokolenie pamiątki rodzinne, o których cenie nie świadczy ich wartość rynkowa, lecz emocjonalna. Cenne fotografie, listy i pamiętniki bliskich, kolekcje książek, znaczków czy zabytkowych monet uważane są za największe skarby rodzinne. Są to także przedmioty dnia codziennego, elementy ubioru, które darzone są szczególnym sentymentem.

Z pokolenia na pokolenie przekazywane są też tradycyjne przepisy kulinarne.

Polska kuchnia kształtowała się przez cały okres jej historii. Stanowi połączenie regionalnych tradycji oraz wpływów kulinarnych różnych narodowości, które zamieszkiwały Rzeczpospolitą. Unikalne dla ziem polskich potrawy do dziś stanowią świadectwo bogatej i wyjątkowej rodzimej kultury. Przykładem takim są chociażby oscypki, które są dobrem regionalnym, z przepisem przekazywanym z pokolenia na pokolenie.

Dbając o naszą przeszłość, pielęgnując historię myślimy również o przyszłych pokoleniach, które dzięki tej wiedzy wyciągną ważne lekcje życiowe, pozwalające na lepsze zrozumienie otaczającego ich świata. Zachowane materialne dziedzictwo kulturowe oraz świadectwo własnej historii przekazywane z pokolenia na

pokolenie umacnia naszą
tożsamość narodową.

**Polska wyjątkowym miejscem
do życia od z górą
tysiąca lat**

Polska na przestrzeni
wieków ukształtowała się jako
państwo wielokulturowe, będą-
ce domem dla wyznawców rozma-
itych religii. Leżąca w ser-
cu Europy, na styku cywili-
zacji łacińskiej i bizantyj-
skiej Rzeczypospolita przy-
ciągała rozmaite narodowości.
Jednakże co zdecydowało o
wyjątkowości i różnorodności
kulturowo-wyznaniowej Pol-
ski? Dlaczego właśnie z
Polską, a nie z krajami
Europy zachodniej swój los
wiązało wielu cudzoziemców?

Niewątpliwie powodem, dla
którego Polska jawiła się
jako miejsce wyjątkowe na

mapie Europy, była wewnętrzna stabilizacja.

Na przestrzeni wieków zachodnią i południową Europą targają liczne wojny. Konflikty, których przyczyną była chęć podporządkowania części lub całości sąsiedniego państwa, trwały niekiedy całe dziesięciolecia. Wśród nich wieloletnie starcia pomiędzy Anglikami i Francuzami, Hiszpanami oraz Niemcami, ale także wojny w Niderlandach, konflikty pomiędzy państwami włoskimi, czy wojny wywołane ekspansją Imperium Osmańskiego w XV i XVI w.

Zarówno wojny, jak i wewnętrzne walki polityczne powodowały emigracje ludności. Nie możemy zapomnieć o przyczynach religijnych, z powodu których decydowano się na migracje w bezpieczniejszy region Europy. To właśnie

w Królestwie Polskim schronienie znalazła między innymi ludność żydowska, masowo uciekająca na wschód przed pogromami i nieprzychylnością władców.

W 1290 r. Żydzi zostali wygnani z Anglii, od XII do XIV w. wielokrotnie wydalano ich z Francji, a pod koniec XV w. również z Hiszpanii, Portugalii oraz za panowania Maksymiliana I z Austrii, Krainy, Karyntii oraz Styrii. W XV w. liczne pogromy ludności żydowskiej miały miejsce w miastach Rzeszy, jak chociażby w 1435 r. w Kolonii, w 1439 r. w Augsburgu, w 1446 r. w Brandenburgii czy w 1498 r. w Norymberdze. Uciekający ze wspomnianych wyżej krajów Żydzi znaleźli schronienie w Polsce. To właśnie tutaj ludność żydowska licznie

napływała pod koniec XV i przez cały XVI wiek.

Przyczyną emigracji na wschód stały się także wieloletnie wojny religijne, toczone między zwolennikami reformacji i katolikami.

Począwszy od wystąpienia Marcina Lutra w 1517 r., aż do kończącego Wojnę Trzydziestoletnią pokoju westfalskiego w 1648 r.

Wędrówkę do Polski w XVI w. spowodowały prześladowania ludności protestanckiej. Po 1534 r., po wydaniu Aktu Supremacji przez Henryka VIII, z Anglii do Polski emigrowali także angielscy katolicy.

Do Polski już w XIV w. z przyczyn ekonomiczno-społecznych oraz powiązań między koloniami genueńskimi nad Morzem Czarnym emigrowali mieszkańcy państw

włoskich, ale również ludność niemiecka. Napływ Niemców do Polski rozpoczął się w XIII w. i nie ustawał na przestrzeni kolejnych wieków. Wywoływały go wojny, klęski żywiołowe i zarazy. Warto zauważyć, że w Polsce na przełomie XV i XVI w. na 1km kwadratowy przypadało 8 mieszkańców, w Niemczech - 18, we Włoszech - 27, we Francji - 28. Osadnicy niemieccy mając do wyboru przeludnione kraje zachodniej i południowej Europy, decydowali się na emigrację do Polski. Największa liczba Niemców napłynęła z zachodu za czasów Kazimierza Wielkiego.

Już w średniowieczu do Polski emigrowali Holendrzy. Osadnicy holenderscy docierali na Kujawy, gdzie budowali wiatraki, zakładali

gospodarstwa i zasiedlali znaczną część Żuław Wiślanych. Ponadto zasłużyli się dla rozwoju rzemiosł tekstylnych oraz handlu i bankierstwa. Do Polski oraz na Litwę przybywali także Szkoci, trudniący się handlem artykułami kramarskimi.

Od XV w. w rejon Beskidów Zachodnich z Bałkanów docierała ludność wołoska. Po przybyciu na ziemię polskie Wołosi ulegali wpływom miejscowej ludności, co doprowadziło do powstania góralskich grup etnicznych.

W Polsce schronienie przed Turkami znaleźli również Ormanie. Osiedlali się na terenach południowo-wschodniej Rzeczypospolitej w miastach leżących przy szklakach handlowych. We Lwowie w 1356 r. Kazimierz Wielki zapewnił Ormianom

odrębność religijną, samorządową i sądowniczą. Następnie w 1363 r. właśnie w tym mieście utworzono biskupstwo ormiańskie. Na początku XVI w. Zygmunt Stary zatwierdził Statut Ormiański, a w następnym wieku Ormianie otrzymali szereg przywilejów od królów Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Zygmunta III Wazy.

XV i XVI wiek to okres, w którym obserwujemy wzrost znaczenia politycznego Polski oraz rozwój ekonomiczny. Wraz z bogaceniem się szlachty, duchowieństwa i mieszczaństwa rosły także potrzeby społeczeństwa. Sprzyjające warunki wykorzystywali przedsiębiorczy fachowcy oraz wykwalifikowani rzemieślnicy i doświadczeni kupcy. Wzrostowi zamożności towarzyszył rozwój kultury, nabierający

humanistycznych i renesansowych cech oraz bogaty ruch budowlany i artystyczny.

Warto również zauważyć, że Polskę XV i XVI w. cechowała tolerancja polityczna. Kluczowym w tym kontekście był, wyjątkowy jak na ówczesne standardy, udział społeczeństwa w sprawowaniu władzy oraz jednocześnie korzystającego z gwarancji wolności i aktywnie stojącego na straży zagwarantowanych przywilejami praw. Istotna w tym kontekście była stabilność rządów i brak destrukcyjnej rywalizacji wewnętrznej pomiędzy członkami rodziny królewskiej czy grup możnowładców.

Tolerancja objawiała się również w wyrażaniu zgody cudzoziemcom na uzyskanie obywatelstwa poszczególnych miast, jak i w powszechnym sprawowaniu przez obcokra-

jowców urzędów i stanowisk.

Ludność przyjezdna posiadała gwarancje wolności językowej i wyznaniowej. Polska tolerancja religijna była wyjątkowa na skalę europejską. Jej źródłem było przede wszystkim pochodzenie samej szlachty, przyzwyczajonej do koegzystencji wielu wyznań i kultur w granicach jednego królestwa.

Pełną swobodę wyznania zagwarantowała uchwalona w 1573 r. Konfederacja Warszawska. Uchwała ta była unikalna na skalę światową, ponieważ gwarantowała równy dostęp do stanowisk i nadań ziemskich oraz tym samym świadczyła o dojrzałości społeczeństwa Rzeczypospolitej.

W Polsce nie toczono wojen religijnych oraz nie prześladowano innowierców, a z praw do wolności religijnej

korzystali wypędzani z zachodniej Europy protestanci i Żydzi.

Autonomię wewnętrzną i swobodę kultu gmin żydowskich zapewniły przywileje Kazimierza Wielkiego. Następnie w 1453 r. zostały potwierdzone przez Kazimierza Jagiellończyka oraz wiek później przez Zygmunta Augusta i Stefana Batorego. W ramach swojej autonomii ludność żydowska osiedlała się swobodnie w różnych miastach Rzeczypospolitej, w tym na Krakowskim Kazimierzu.

Obszar Rzeczypospolitej zamieszkiwali również Tatarzy. Im także zapewniono możliwość uprawiania praktyk religijnych, wyznawania islamu oraz budowy meczetów.

Od końca XV w. Polska była mozaiką wyznań i

narodowości. Miało to wpływ na oddziaływanie kultury zachodnioeuropejskiej, szerzenie prądów humanistycznych i nowych obyczajów oraz na rozwój rzemiosła, architektury, handlu, rolnictwa i sztuki wojennej.

Wielokulturowość Polski miała znaczący wpływ na jej rozwój. Jednocześnie, w obliczu oddziaływania zewnętrznych wpływów kulturowych, naród polski zachował swoją indywidualność, kulturę oraz język, co w rezultacie stało się podstawową wartością kultury narodowej.

Polska na przestrzeni wieków była miejscem szczególnym na mapie Europy, realizującym nie tylko aspiracje jej rodzimych mieszkańców, ale również nadzieje cudzoziemców.

Mapa Unii Polsko-Litewskiej w XVI w.

W 1569 r. na sejmie walnym w Lublinie zostało zawarte porozumienie pomiędzy stanami Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, zwane Unią lubelską. Odtąd używano nazwy Rzeczpospolita Obojga Narodów, ale oficjalną nazwą państwa było Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie. W wyniku porozumienia do Polski przyłączono województwa: podlaskie, wołyńskie, braclawskie i kijowskie. Obszar Rzeczpospolitej Obojga Narodów wynosił 800 tys. km kwadratowych – było to największe mocarstwo w Europie Wschodniej, zamieszkałe przez Polaków, Rusinów (Ukraińcy i

Białorusini), Litwinów, Niemców (na Pomorzu), Żydów, Ormian, Tatarów i Kozaków. W związku z tym charakterystyczna była wielowyznaniowość: katolicy, prawosławni, protestanci, żydzi, muzułmanie. Ludność liczyła około 8 mln mieszkańców, 40% stanowili Polacy.

Jeden był monarcha – obrany na wspólnej elekcji, sejm, polityka zagraniczna i obronna, herb i waluta, natomiast zachowano odrębny skarb, urzędy centralne, wojsko i sądownictwo.

Rycina to mapa terytorium Unii Polsko-Litewskiej z XVI w. Widać na niej granice I Rzeczypospolitej, najważniejsze miasta z tamtego okresu oraz główne rzeki przepływające przez kraj.

Mapa Polski w okresie międzywojennym 1939 r.

Polacy przez długie lata żyli w kraju pozbawionym ścisłych granic. Niemiecki okupant w 1916 r. ogłosił, że tworzy „niepodległe” polskie państwo, ale nie przyznał mu żadnego ścisłego terytorium.

Jeszcze długo po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. nie było wiadomo jakie granice ma Rzeczpospolita. Na wschodzie granice wyznaczono dopiero w 1921 r., po tak zwanym pokoju ryskim ze Związkiem Sowieckim, w którym obie strony zobowiązały się do nieingerowania w sprawy wewnętrzne drugiego państwa.

15 marca 1923 r. Rada Ambasadorów zatwierdziła wschodnią granicę odrodzonej Rzeczpospolitej uznając

przynależność do niej Galicji Wschodniej oraz Wi-
leńszczyzny. Był to końcowy
moment powrotu Polski na ma-
py Europy. Państwo zajmowa-
ło 386 273 km kwadratowych
i rozciągało się od Pucka na
północnym-zachodzie do
Stanisławowa na południowym-
-wschodzie. Do września
1939 r. w tych granicach
rozgrywała się historia
Polski i Polaków.

Ogólna długość granic
Polski wynosiła 5 529 km,
w tym 240 km granicy mor-
skiej. Najdłuższą granicę
II Rzeczpospolita miała
z Niemcami – 1 912 km,
następnie z ZSRR –
1 412 km, z Czechosłowacją
- 984 km, z Litwą –
507 km, z Rumunią –
349 km, z Wolnym Miastem
Gdańskim – 121 km i z
Łotwą – 109 km.

Mapa II Rzeczypospolitej
Polskiej z okresu międzywo-
jennego przedstawia ówczesne
granice Polski, jej główne
miasta i rzeki.

Współczesna mapa Polski

Współczesne granice naszego państwa ustalono na konferencjach w Poczdamie i w Jałcie w 1945 r. O kształcie powojennych granic zdecydowały trzy zwycięskie mocarstwa: Stany Zjednoczone, Związek Radziecki i Wielka Brytania. Wyznaczono wschodnią granicę na Bugu, zachodnią na Odrze i Nysie Łużyckiej, północną wzdłuż wybrzeża Bałtyku i południową wzdłuż pasm górskich Sudetów i Karpat. Po II wojnie światowej Polska graniczyła ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, Czechosłowacją i od 1949 r. z Niemiecką Republiką Demokratyczną. W następnych latach nastąpiły zmiany i obecnie Polska graniczy z siedmioma krajami:

z Niemcami na zachodzie, Słowacją i Czechami na południu, Rosją i Litwą na północy, Białorusią i Ukrainą na wschodzie. Na północy granica państwa przebiega wzdłuż wybrzeża Morza Bałtyckiego. Granice Polski wynoszą 3511 km.

Polska ma powierzchnię 312 679 km kwadratowych i zajmuje dziewiąte miejsce co do wielkości wśród 48 państw Europy.

Na rycinie prezentujemy granice kraju oraz największe (i trochę mniejsze) polskie miasta i rzeki.

Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie

Przed 1124 r. na wzgórzu nad Odrą znajdował się gród słowiański, w którym wybudowano drewniany dwór Warcisława I. Na jego miejscu w 1346 r. Barmin III rozpoczął budowę tzw. kamiennego domu. Niedługo potem powstała kaplica św. Ottona i duży dom z więzienną wieżą. W XV w. wybudowano skrzydło południowe w stylu gotyckim. W XVI w. nastąpiła przebudowa zamku na styl renesansowy. Dobudowano wtedy skrzydło od strony wschodniej. W 2 poł. XVI w. Jan Fryderyk przebudował zamek, dobudowując piąte skrzydło o dwóch piętrach, co sprawiło, że powstał wtedy drugi, mniejszy dziedziniec. Od XII do XVII w. tereny

Pomorza Zachodniego zamieszkiwał ród Gryfitów.

Po wymarciu dynastii Gryfitów, od 1637 r. zamek był siedzibą namiestnika szwedzkiego, od 1720 r. garnizonu pruskiego, a w 1752 r. Fryderyk II Wielki założył w jednym skrzydle mennicę. Podczas panowania pruskiego zamek wielokrotnie przebudowywano, dostosowując go do mieszczącego się tam garnizonu. Największej dewastacji zamku dokonał garnizon pruski w XIX w.

Zamek, w wyniku pożaru w XVI w. i zniszczeń wojennych w XX w. był wielokrotnie rozbudowywany i poddawany renowacjom. Powojenne ruiny zamku zabezpieczono, a zamek odbudowano.

Obecną formę nadano mu po remoncie prowadzonym w latach 1958-1980. Pozbyto się

wówczas pruskich naleciałości i przywrócono renesansowy charakter z czasów panowania ostatnich Gryfitów.

Współcześnie jest to główny ośrodek kulturalno-rozrywkowy Szczecina i całego Pomorza Zachodniego. W Zamku Książąt Pomorskich odbywają się liczne wernisaże, wystawy sztuki, koncerty i spektakle teatralne. Warto go odwiedzić również ze względu na jego zabytkowy charakter.

Bryła zamkowa jest stworzona z czterech skrzydeł dwu- i jedno trzypiętrowego nakrytych płaskimi dachami, a skrzydło mennicze – wysokim dachem dwuspadowym z facjatomami. Dwie wieże o różnych wysokościach zakończone hełmami o różnorodnej formie. Zwieńczenie najbogatsze w formie otrzymała wieża dzwonów. Zamek jest wymurowany z cegły

oraz w niewielkiej części z kamienia i cegły. Elewacje skrzydeł renesansowych zakończono attyką o grzebieniu złożonym z wolut i sterczyn zakończonych szyszkami. Prostokątne okna ujęto prostymi opaskami.

U góry ryciny jest figura wyglądająca z grubsza na ostrokątny trójkąt z wierzchołkiem tuż pod tytułem. To strzeliste zakończenie kopuły przykrywającej wieżę. Pod kopułą widać nieprecyzyjnie zarysowany kształt. Jest tam okno. Rozpoznajemy go dzięki temu, że w uwypuklonym konturze jest puste miejsce – bez brajlowskich punktów. Niżej jest dach bez okienek. Kierujemy palce jeszcze bardziej na lewo i – niespodzianka! Jest tam trzecia wieża, niższa niż dwie znalezione wcześniej. Na górze również ona

ma iglicę, a pod nią dach.
Niżej pionowy rząd okien.
Pomiędzy tymi dwiema wieżami
widać budynek, który stoi
przed nimi. Ma poziomy dach
z wypustkami. Na jej ścianie
jest dużo okien. Przesuwamy
dłonie na prawo. Prawa wieża
jest najwyższa, nieco podobna
do pierwszej, ale bardziej
rozbudowana. Obniżamy dłonie
i oglądamy główną część
obiektu. Widoczna ściana
jest wypełniona wieloma okna-
mi. Od tej strony nie ma
drzwi wejściowych do zamku.
Szukamy ich palcami przesu-
wając je na dole ryciny od
lewej do prawej strony. Po-
szukujemy jakiegoś zgrubienia
o kształcie stosownie wyso-
kiego prostokąta, ale go tam
nie ma.

Wyższe Seminarium Duchowne w Gościkowie-Paradyżu

Historia tego miejsca sięga odległych czasów średniowiecza. Cystersi otrzymali te ziemie w 1230 r. Budowa świątyni rozpoczęła się w 1234 r. i trwała ponad sto lat. Kościół wznoszony był w stylu gotyckim, w pierwotnym założeniu na planie krzyża, jednak po ukończeniu naw i części transeptu świątynię skrócono, zamurując wschodnie arkady międzynawowe. Poświęcenie kościoła odbyło się w 1397 r. W XVIII w. trzy naroża budynku klasztoru wzbogacono o wieże w formie baszt i nakryto dzwonowatymi hełmami. Jak większość świątyń cysterskich, otrzymała ona wezwanie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz św. Marcina.

Wieś Gościchowo nazwano Paradius Matris Dei (Raj Matki Boskiej), po polsku Paradyż. Z biegiem lat rozbudowywano kościół i klasztor. Klasztor funkcjonował aż do pruskiej kasacji w XIX w., potem uruchomiono tu królewskie seminarium dla nauczycieli, a później szkołę średnią. W 1952 r. w budynkach zainaugurowano działanie istniejącego do czasów obecnych wyższego seminarium duchownego. Bryła gotycka kompleksu z XIII-XIV w. przebudowana została w stylu późnego baroku w XVIII w. Przylegają do niego rozległe ogrody z kamiennymi figurami świętych. W paradyskim kościele od roku 2003 odbywa się festiwal muzyki dawnej „Muzyka w Raju”.

Na rycinie widzimy fragment budynku. Jest to

dwukondygnacyjna budowla.
Na parterze są wysokie okna
zakończone u góry ozdobnym
gzymsem i dwoje drzwi pośrodku.
Na piętrze okna są
prostokątne.

Na całej elewacji koloru
ceglastego między oknami są
wymalowane jasne pasy. Na
skośnym dachu znajdują się
wykuszowe okna zwieńczone
trójkątnymi daszkami.

Pomnik Chrystusa Króla w Świebodzinie

Głównym inicjatorem i pomysłodawcą budowy pomnika był proboszcz parafii – sanktuarium Miłosierdzia Bożego – który w 2001 r. rozpoczął działania zmierzające do wybudowania w Świebodzinie pomnika o wielkości zbliżonej do pomnika Chrystusa Odkupiciela w Rio de Janeiro. 21 listopada 2010 r. monument poświęcił biskup Stefan Regmunt.

Na rycinie widać stojącego Chrystusa w koronie, z rozpostartymi rękami. Figura Chrystusa stoi na 16-metrowym nasypie z kamieni i gruzu. Ma 36 m wysokości: Chrystus 33 m, korona 3 m. Korona ma 3,5 m średnicy i w całości jest pozłoccona. Głowa ma 4,5 m wysokości.

Każda z dłoni ma po 6 m długości. Obecnie jest to jedna z najbardziej rozpoznawalnych ikon turystycznych w województwie lubuskim.

Filharmonia Pomorska Bydgoszczy

Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Pomorskiej powstała w 1946 r., a swym rodowodem sięga okresu międzywojennego i istniejącej wówczas Miejskiej Orkiestry Symfonicznej. Capella Bydgostiensis pro Musica Antiqua powstała w 1962 r. i była jednym z pierwszych w kraju zespołów prezentujących muzykę dawną na instrumentach z epoki i ich kopiach.

Neoklasycystyczny gmach Filharmonii, wybudowany w 1958 r. dzięki pierwszemu jej dyrektorowi Andrzejowi Szwalbe, posiada salę koncertową na 880 miejsc, która słynie z genialnej akustyki. Ma dodatkowo salę kameralną na 170 miejsc i foyer koncertowe na 170 miejsc.

Mieści się przy ulicy
Andrzeja Szwalbego 6. W
1958 r. nadano instytucji
imię Ignacego Jana
Paderewskiego. Działalność
artystyczna Filharmonii
Pomorskiej to koncerty
symfoniczne, kameralne oraz
liczne recitale najwybitniej-
szych wirtuozów z całego
świata. Bezprecedensowymi
wydarzeniami artystycznymi
stały się występy wielu
światowych sław. Gmach
Filharmonii Pomorskiej jest
również miejscem licznych
kongresów i sympozjów organi-
zowanych przez uczelnie, ban-
ki, wielkie korporacje i fir-
my. Od 1958 r. prowadzona
jest tu działalność edukacyj-
na dla wszystkich grup wieko-
wych. W ciągu roku odbywa
się około 1,5 tys. audycji
i koncertów umuzykalniających
(na miejscu i w placówkach

oświatowych województwa kujawsko-pomorskiego) dla prawie 200 tysięcy słuchaczy. Prowadzone są transmisje online audycji muzycznych z sali kameralnej FP, a także muzyczne filmowe programy edukacyjne. Filharmonia współprowadzona jest przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Rycina przedstawia widok Filharmonii Pomorskiej od frontu. W jej dolnej części znajdują się schody prowadzące do trojga drzwi. Na pierwszym piętrze, w dwóch rzędach umieszczono po pięć okien na każdej kondygnacji, pomiędzy którymi znajdują się kolumny. Nad nimi widnieje napis: „Filharmonia Pomorska”. Na dachu budynku znajduje się taras widokowy.

Bazylika konkatedralna Św. Trójcy w Chełmży

Konkatedra usytuowana przy ulicy Tumskiej 14 jest dawną katedrą biskupstwa chełmińskiego. Znajduje się na skarpie nad brzegiem jeziora. To gotycki kościół i symbol tego miasta. Góruje nad miejscowością pokazując jego dawną świetność. Kościół był budowany od 1251 r. Potem wielokrotnie niszczone, np. przez Prusów w 1267 r. i 1286 r. czy w 1422 r. przez najeźdźców litewsko-tatarskich. Najważniejszą późniejszą przebudową było nałożenie barokowego hełmu pod koniec XVII w. Jednak raczej bez większych zmian od czasów średniowiecza kościół przetrwał do dzisiaj. W 1982 r. Jan Paweł II podniósł godność świątyni

do bazyliki mniejszej, ale w 1992 r. ten sam papież usunął diecezję chełmińską, a jej tereny objęły diecezje toruńska i pelplińska. Jednocześnie kościół w Chełmży ze względu na swoje duże znaczenie został mianowany konkatedrą, czyli drugim w hierarchii kościołem diecezji. Jest to kościół halowy, z transeptem. Zachowała się płyta nagrobna Siegfrieda von Feuchtwangena zmarłego w 1311 r. Z dzieł gotyckich zachowała się także XV-wieczna grupa Ukrzyżowania. Większość wyposażenia pochodzi z epoki baroku: ołtarz główny, ołtarze boczne i obrazy. Ciekawostką kościoła jest czaprak z konia Kary Mustafy, który podarował świątyni król Jan Sobieski.

Rycina przedstawia widok świątyni od frontu. Bazylika składa się z trzech fasad. W centralnej fasadzie jest dwójce drzwi. Nad drzwiami, na wysokości pierwszego piętra, znajduje się ozdobne, okrągłe okno. Wyżej są widoczne cztery okna. Lewa strona ryciny przedstawia wysoką wieżę z czterema rzędami okien. Nad oknami jest zegar, a wyżej dzwonnica. Na szczycie usytuowany jest krzyż. W prawej fasadzie, na wysokości pierwszego piętra są dwa okna, a na górze fasady jeszcze jedno małe okienko. Dach ma trójkątny kształt.

Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu

Tuż przy ratuszu znajduje się pomnik najślynniejszego Torunianina, twórcy teorii heliocentrycznej, Mikołaja Kopernika. Inicjatorem u honorowania Mikołaja Kopernika pomnikiem na Rynku Staro Miasta w Toruniu był Stanisław Staszic, publicysta, filozof i działacz epoki oświecenia, prezes Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk.

Pomnik wykonał berliński rzeźbiarz Fryderyk Chrystian Tieck – dyrektor Oddziału Rzeźby Galerii Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie. Odlano go z brązu i odsłonięto w 1853 r. Jest to jeden z najwcześniejszych pomników Kopernika w Polsce i na świecie. Statua

astronoma ma wysokość 2,6 m. Stoi na wysokim granitowym cokole, na którym widnieje złotymi literami wypisany łaciński napis w tłumaczeniu: „Mikołaj Kopernik Toruńczyk, ruszył Ziemię, wstrzymał Słońce i Niebo”. Kopernik przedstawiony jest w todze profesorskiej, w lewej ręce trzyma astrolabium – przyrząd astronomiczny do mierzenia wysokości ciał niebieskich nad horyzontem, prawą ręką wskazuje niebo. Młodzięcza twarz Kopernika ozdobiona jest delikatnym, widocznym z bliska wąsem. Astronom ma poważny wyraz twarzy, a na głowie bujne loki.

Krzywa Wieża w Toruniu

Jest jedną z ciekawszych i najstarszych baszt obronnych średniowiecznego Torunia. Nazwę zawdzięcza znacznemu odchyleniu od pionu, wynoszącemu około 140 cm, spowodowanemu prawdopodobnie przesunięciem się gliniastego podłoża. Krzywa Wieża, pochylając się, z czasem osiadła na twardszym podłożu i dziś stoi stabilnie. Kilkaset lat temu wierzono, że skrzywienie baszty było karą boską za rewolucyjne odkrycia Mikołaja Kopernika. Wiadomość o tym dotarła nawet do Rzymu i była poważnym argumentem za wpisaniem książki toruńskiego astronoma do indeksu ksiąg zakazanych.

Krzywa Wieża została wzniesiona w murach obronnych dawnego Torunia w XIV w.

jako jedna z kilkudziesięciu podobnych baszt. Początkowo składała się tylko z trzech zewnętrznych ścian, umożliwiając toruńskim obrońcom wciąganie na górną kondygnację pocisków i wrzących cieczy, którymi odpierano ataki wrogów. Wraz z rozwojem artylerii zanikało obronne znaczenie wieży, w związku z czym już w XVIII w. umieszczono w niej więzienie.

Krzywa Wieża pełniła też funkcje mieszkalne, biurowe i restauracyjne.

Do dziś zachowały się liczne fragmenty średnio-wiecznych fortyfikacji, jak choćby pas murów od strony Wisły oraz kilka baszt przy ulicy Podmurnej i Strumykowej, w miejscu dawnej granicy między Starym i Nowym Miastem Toruniem.

Krzywa Wieża jest otoczona z dwóch stron murem, na którym po jego lewej stronie są widoczne trzy małe okienka. Wieża jest przechylona na prawą stronę. Posiada trzy rzędy okien, pod każdym rzędem jest ozdobny gzyms.

Gotycka baszta miejska zbudowana jest na planie rombu. Czterokondygnacyjna budowla w poziomie pierwszego piętra ma po stronie zachodniej zewnętrzną latrynę (współcześnie zrekonstruowaną), zbudowaną na planie ćwiartki koła, opartą o ścianę baszty i mur obwodowy miasta. Wieża nakryta jest dachem pulpitowym osłoniętym od trzech stron murem obwodowym baszty. Pochylona jest w kierunku północnym o około 6 stopni. Trzy ściany są ceglane, nietynkowane, zdobione gotyckimi fryzami

wyznaczającymi pierwotne kondygnacje oraz fryzem wypukłym pod koroną baszty. Parter i piętra baszty składają się z klatki schodowej oraz jednego pomieszczenia na każdej kondygnacji.

Zamek w Gniewie

To najlepiej zachowany obiekt architektury obronnej z czasów krzyżackich na Pomorzu. Do jego budowy przystąpili Krzyżacy na długo przed zbrojnym opanowaniem Pomorza Gdańskiego w latach 1308-1309, zakon wszedł bowiem w posiadanie ziemi gniewskiej jeszcze w XIII w. Sprzyjający Zakonowi książę lubieszewsko-tczewski Sambor przekazał ją Krzyżakom w testamencie. Mimo dyplomatycznych sporów pomiędzy księciem pomorskim a Zakonem, rycerze NMP utrzymali Gniew w posiadaniu. Około 1290 r. przystąpili do budowy murowanego zamku, który pod względem układu i kształtu architektonicznego nie miał sobie równego w księstwie pomorskim. To właśnie z Gniewa

w 1308 r. wyruszyły posiłki krzyżackie dla Gdańska. Na zachód od zamku rozwijała się wówczas osada, która już w 1297 r. uzyskała prawa miejskie. Gniew położony w zakolu Wisły i Wierzycy był w średniowieczu jednym z najważniejszych ośrodków miejskich północno-wschodniej części Pomorza Gdańskiego, ale nie stanowił dla Gdańska gospodarczej konkurencji. Zespół warowny, składający się z murów miejskich i zamku, zapewniał Krzyżakom solidne oparcie w tej części Państwa Zakonnego.

Zamek ma idealny kształt kwadratu, każda ściana boczna ma długość 47 m. W rogach tych zabudowań znajdują się wysokie, również kwadratowe wieże, a w środku okazały dziedziniec.

W 1994 r. zamek odrestaurowano i udostępniono zwiedzającym. Zamek Gniew to także hotel.

Rycina przedstawia południową elewację zamku. Po obu stronach zamku widzimy wysokie i smukłe baszty. Te prostokąty rozmaitej wielkości to okna.

Zamek górny wzniesiono z cegły w stylu gotyckim na masywnych wysokich fundamentach, z nieregularnych głazów granitowych. Był zbudowany na planie kwadratu o boku długości 49 m, z wewnętrznym dziedzińcem i trzema narożnymi czworobocznymi wieżyczkami. Skrzydła zamku pokrywały spadziste dachy dwuspadowe, a wieżyczki – czterospadowe.

Zamek w Malborku

To największa twierdza gotycka w Europie. Budowę rozpoczęto w 1280 r. od wytyczenia i wzniesienia muru obwodowego zamku konwentualnego, zaprojektowanego jako prostokąt o wymiarach około 52 na 61 m. W narożach umieszczono charakterystyczne dla zamków krzyżackich wieżyczki, które akcentowały ozdobne szczyty poszczególnych skrzydeł zamku. Dodatkowo stanowiły element obronny, umożliwiając ostrzał z czterech stron. Do murów obwodowych zamku konwentualnego, od wewnątrz dostawiono budynki mieszczące kaplicę, kapitularz i dormitoria. Następnie wzniesiono skrzydło zachodnie, w którym znalazł się refektarz i izba komtura. Zamek-klasztór został pod

koniec XII w. otoczony murem obronnym z wieżami i bramami.

W obrębie potężnych murów łatwo odnieść wrażenie, że czas się zatrzymał. Znajdują się tu pomieszczenia mieszkalne rycerzy, którzy spali na podłogach, ucztowali, naradzali się przed zbrojnymi wyprawami i gromadzili skarby na ich sfinalizowanie. W zamku mieści się zaplecze gospodarcze, skarbiec, kapitułarz i kościół Najświętszej Marii Panny. W kaplicy św. Anny znajdują się płyty nagrobne wielkich mistrzów.

Na zamku w Malborku od 1961 r. działa muzeum o charakterze historyczno-artystycznym. Zgromadzono w nim ponad 40 tys. muzealiów, głównie dzieł rzeźby, malarstwa i rzemiosła artystycznego.

Wieże dawnej Bramy Mostowej w Malborku (Baszty Mostowe)

Zamek w Malborku jest najpotężniejszą twierdzą średniowiecznej Europy. Jego początki sięgają drugiej połowy XIII w. Wraz z budową kompleksu zamkowego powstawały miejskie mury obronne, tworząc jednolity system obronny. W XIV w. od strony rzeki Nogat zbudowano bramę warowną flankowaną dwiema okrągłymi wieżami. Prowadziły przez nią przeprawy z lewego brzegu rzeki w kierunku Zamku Wysokiego. Baszty Mostowe chroniły wejścia na zamek z nieistniejącego już mostu nad Nogatem.

Pierwotnie mury składały się z umocnień drewniano-ziemnych. W XIV w. przekształcano je na konstrukcje

murowane z cegły na kamiennej podmurówce. Po przegranej bitwie pod Grunwaldem w 1410 r. miasto i zamek zajęły wojska polsko-litewskie pod wodzą króla Władysława Jagiełły. Z rozkazu wielkiego mistrza Henryka von Plauena zniszczono zabudowania miejskie, które mogłyby stać się oparciem dla atakujących. Mimo to polskie oddziały zdobyły miasto już drugiego dnia po przybyciu pod Malbork. Walki o zamek trwały prawie dwa miesiące, ale nie udało się i zdobyte miasto musiało zostać oddane.

W latach międzywojennych na lewej baszcie Bramy Mostowej zawieszono były żuchwy wala grenlandzkiego potocznie zwane „żebrami wieloryba”. Żuchwy zostały wydobyte podczas pogłębiania Wisły.

Rycina przedstawia wieże dawnej Bramy Mostowej od strony zachodniej, na tle Zamku Wysokiego. Nakryte są dachami w kształcie stożków. Pod dachami są widoczne po trzy małe okienka.

Zamek w Kwidzynie

Budowę zamku rozpoczęto w 1233 r., ukończono w drugiej połowie XIV w. Skrzydła południowe i wschodnie rozebrano w końcu XVIII w., od tego czasu wnętrza kilkakrotnie przebudowywano na potrzeby urzędów. W latach 1855-1875 budowlę poddano rekonstrukcji. Obecnie mieści się tutaj muzeum. Charakterystycznym elementem budowli jest bardzo długi ganek z 1393 r. Ma aż 54 m, wsparty jest na pięciu arkadach, prowadzi do wieży latrynowej, czyli gdaniska. Bezwzrokowo można zmierzyć się z próbą przejścia długiej drogi, którą musieli pokonywać stosownie często za potrzebą zakonnicy. Gdaniska były mocno wyniesione poza główne budynki z powodów

sanitarnych. Były też dobrym uzupełnieniem systemu obronnego zamku. W połowie XIX w. gdanisko i część skrzydła północnego przebudowano na więzienie. Nieco później cesarz Fryderyk Wilhelm IV zarządził odrestaurowanie zamku. W latach 1936-1945 ulokowano w warowni szkołę i zakład wychowawczy dla hitlerowskiej młodzieży. Po wojnie obiekt został wyremontowany i otworzono w nim oddział Muzeum Zamkowego w Malborku.

Na rycinie gdanisko znajduje się po lewej stronie, sam zamek po prawej, a ganek przebiega pomiędzy nimi, ponad arkadami. Dla ułatwienia obiekty te są na rysunku podpisane.

Główny zamek wzniesiono na rzucie o wymiarach 48,7 x 49,6 m, z trzema

narożnymi, czworobocznymi wieżami o długości boków 6,5 m, wyraźnie wysuniętymi przed lico sąsiednich ścian.

Wieża – dzwonnica ma wysokość 56 m i wymiary 14 x 8,6 m. Dwa skrzydła miały cztery kondygnacje, pozostałe – pięć. W odległości 55 m od zachodniego skrzydła zamku zlokalizowana jest wieża sanitarno-obronna - gdanisko – największa tego typu budowla na terenie państwa krzyżackiego.

Gdanisko połączone jest z głównym korpusem zamku najdłuższym na świecie gankiem, który jest wsparty na pięciu wysokich arkadach o wysokości kilkunastu metrów.

Zamek w Bytowie

Zamek za czasów krzyżackich gotycki, później został przebudowywany przez książąt pomorskich w 1570 i 1623 r. i restaurowany w latach 30. XX w. Do budowy zamku Krzyżacy przystąpili pod koniec XIV w. Prace zakończono w 1405 r. Usytuowany na niewielkim cyplu, otoczonym z trzech stron wodami rzeki Bytowej, zamek bytowski należał do najlepiej uzbrojonych i najnowocześniejszych zamków krzyżackich. W czasach krzyżackich stanowił siedzibę prokuratora – średniego szczebla urzędnika zakonu, odpowiadającego za bezpieczeństwo, a także za gospodarczą eksploatację regionu.

Po 1466 r. zamek wraz z miastem przeszedł na ponad

100 lat we władanie książąt zachodniopomorskich. W tym czasie był przebudowywany. Z obronno-gospodarczego obiektu, w XVI i XVII w. przekształcono go w rezydencję. Poszerzono i przedłużono Dom Zakonny. Dobudowano okazały Dom Książęcy (dziś znajduje się tu restauracja). Obok dawnej kuchni zamkowej usytuowano budynek Kancelarii. Od strony bramnej wzniesiono nowy budynek, tzw. Dom Wdów. W 1656 r. Szwedzi wysadzili czworoboczną Basztę Prochową. W XIX w. wnętrza Domu Zakonnego i Książęcego zaadaptowano na więzienie. Obecnie po odrestaurowaniu zamek został udostępniony zwiedzającym. Mieści się w nim Muzeum Kaszubskie, hotel, restauracja. Strzelanie z łuku i kusz to dodatkowe

atrakcje towarzyszące
zwiedzaniu obiektu.

Rycina przedstawia wschodnią elewację zamku. Dla ułatwienia odczytania ryciny zamieściliśmy kilka wyjaśniających podpisów: drzwi i baszty. Te ostatnie znajdują się na lewym i prawym krańcu ryciny. Drzwi są widoczne jako niewielkie wypukłe prostokąty stworzone z bardziej zagęszczonych i wyższych brajlowskich punktów.

Zamek zbudowano z cegły i kamieni na planie prostokąta o wymiarach 49 x 70 m. Masywne, narożne wieże ze strzelnicami pełniły ważną rolę w systemie obronnym. Łączył je mur o wysokości od 12 do prawie 15 m, z otworami strzelniczymi, rozstawionymi średnio co 1,5 m. Wieże narożne zostały wysunięte poza obwód murów, by

umożliwić ostrzał z flanki.
Górne kondygnacje były do-
brymi punktami obserwacyjny-
mi. Dolne kondygnacje, bez
okien, przeznaczono na maga-
zyny i cele więzienne.

Mysia Wieża w Kruszwicy

Została zbudowana na Półwyspie Rzępowskim, na jeziorze Gopło. Kruszwica jest związana z początkami polskiej państwowości. Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie sięgają epoki kamienia. Najcenniejszym zabytkiem, niepisany symbol miasta, jest ceglana, gotycka wieża stojąca samotnie na Zamkowym Wzgórzu. Wraz z resztkami murów stanowi pozostałość zamku obronnego z XIV w. Zamek ten zbudowano w czasach Kazimierza Wielkiego około roku 1350, w miejscu starego grodu. Pełnił ważną funkcję strategiczną. Był warownią na pograniczu polsko-krzyżackim. Po zawarciu w 1466 r. II pokoju toruńskiego, kazimierzowski zamek pełnił funkcje

administracyjne. Odwiedzający Kruszwicę wspinają się na szczyt Mysiej Wieży, stanowiącej punkt widokowy. Roztacza się z niej widok na malownicze zatoczki i wysepki jeziora Gopło, miasto oraz okoliczną równinę.

Po prawej stronie ryciny jest przylegający do wieży mur, po lewej znajduje się także mur oraz spiralne schody. Mysia Wieża ma kształt ośmioboczny na cokole z głązów narzutowych. Ma wysokość 32 m. Na szczyt prowadzi 109 stopni. Schody najpierw wiodą na zewnątrz, a na wysokości murów wewnątrz wieży. Wnętrze podzielone jest na sześć kondygnacji różnej wysokości.

Latarnia morska na Helu

Latarnia jest położona na końcu Mierzei Helskiej w mieście Hel. W roku 1807 zwycięski Napoleon w „pokoju w Tylży” wydzielił Gdańsk jako Wolne Miasto, które otrzymało m.in. cały Półwysep Helski. Po upadku Napoleona, w 1815 r., na Kongresie Wiedeńskim Gdańsk został ponownie włączony do państwa pruskiego. Z tego okresu pochodzi pierwsza murowana latarnia morska z prawdziwego zdarzenia. Została zbudowana na Helu przez władze Prus w 1826 r. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, Hel wrócił do macierzy. W 1929 r. zmienił się jej wygląd – wieżę otynkowano i pomalowano w biało-czerwone pasy. W roku 1938 zainstalowano tam

żarówkę elektryczną o potężnej mocy 3000 W. Helska latarnia służyła aż do wybuchu II wojny światowej, kiedy w czasie obrony Helu została wysadzona w powietrze przez polskich saperów dla utrudnienia namiarów dla ciężkiej artylerii niemieckiej. Po wojnie przez wiele lat była zamknięta dla publiczności jako „obiekt strategiczny”, a od 1994 r. udostępniono ją dla zwiedzających. We wnętrzu są żelbetowe, spiralne schody.

Jest to jeden z obiektów Muzeum Obrony Wybrzeża.

Rycina jest znakomitym przykładem, że oglądanie wzdłuż poziomych linii nie zawsze jest sensowne. W tym przypadku należy ułożyć dłoń na prawym górnym rogu rysunku i skierować je pionowo w dół. Gdy zorientujemy się,

że latarnia jest wysoką oraz wąską budowlą, możemy oglądać jej szczegóły.

Latarnia wymurowana jest z czerwonej cegły, stoi na kamiennym cokole. Ma 41,5 metrów wysokości, szerokość od 200 cm u podstawy do 65 cm na szczycie. To ośmioboczna, smukła, zwężająca się ku górze, ośmiokondygnacyjna wieża. Zwieńczona jest stalową laterną (przeszkłone, najwyższe pomieszczenie latarni morskiej, w którym umieszczone jest urządzenie optyczne i źródło światła), nakrytą stożkowym dachem. Światło i taras widokowy, umieszczone na wysokości 38,5 m, widać z odległości 18 MM, czyli 36 km. Na dachu znajduje się wiele różnorodnych anten.

Brama Stągiewna w Gdańsku

Brama Stągiewna (Stągwie Mleczne) to zabytkowa miejska brama na Wyspie Spichrzów w Gdańsku. Powstała w początkach XV w. jako część fortyfikacji chroniących dzielnicę spichrzową, przekształconą w sztuczną wyspę. Większa wieża, zwana Wielką Stągwią, była przystosowana do prowadzenia z odsłoniętej górnej platformy armatniego ostrzału. Stanowiła główny punkt obserwacyjny i obronny górujący nad płaskim otoczeniem. Mniejsza baszta, zwana Stągiewką, albo Małą Stągwią, uzupełniała założenie, flankując przejazd.

Gładkie, ceglane mury były pozbawione jakiegokolwiek dekoracji, oprócz umieszczonych

w zamurowanej dziś wnęce kamiennych tarcz z herbami Polski, Prus Królewskich i Gdańska. W XVII w. przebudowano bramę, dodając nad jej przejazdem dużą nadbudowę dla odźwiernego. Nadbudowa ta nie przetrwała wojen napoleońskich, które nadwyrężyły także średniowieczne mury Stągwi i Stągiewki.

Brama Stągiewna łączy późnogotycką, wzniesioną na planie koła basztę północną (Wielką Stągiew) i asymetryczną basztę południową (Małą Stągiew) w kształcie półkola. Siedmiokondygnacyjna bryła Wielkiej Stągwi o wysokości 20 m i średnicy 12,6 m połączona jest półkolistym łukiem przelotu bramnego z pięciokondygnacyjną Małą Stągwią o wysokości 12 m i średnicy ok. 8 m. Nad bramą znajduje się

jednokondygnacyjna zabudowa z dwuspadowym dachem. Wielka Stągiew nakryta jest dachem stożkowym, a Mała pulpito-
wym. Obiekt wzniesiony jest z cegły, ma ściany o grubości ok. 4 m (od strony wschodniej) i 2,5 m (od zachodniej), dachy kryte dachówką. Wielka Stągiew nad piątą kondygnacją ma sklepienie kopulaste. W przyziemiu Małej Stągwi znajduje się przejście sklepienie kolebkowo. W elewacjach umieszczone są niewielkie okna – otwory strzelnicze. W Wielkiej Stągwi w najwyższej, wyodrębnionej gzymsem kondygnacji znajduje się regularny rząd okien.

Brama Wyżynna w Gdańsku

Była dawniej nazywana także Bramą Wysoką. To renesansowa brama miejska w Gdańsku, znajdująca się przy głównej trasie samochodowej na skrzyżowaniu ulic Okopowej i Wałów Jagiellońskich. W 1571 r. Hans Kramer przystąpił do budowy umocnień wzdłuż zachodnich krańców miasta. Były to założenia bastionowe, zgodne z ówczesną sztuką fortyfikatorską. W ciągu pięciu lat wybudowano między innymi nową bramę umieszczoną w kurtynie wałów na wysokości ulicy Długiej. Ostateczny kształt brama otrzymała w 1588 r. Została obłożona ceglaną okładziną kamienną. Całość ozdobiono bogatą dekoracją rzeźbiarską. To początek tzw. Drogi Królewskiej, która ciągnie

się przez ulicę Długą i Długi Targ aż do Zielonej Bramy nad Motławą. Droga ta stanowiła przed wiekami trakt uroczystych wjazdów monarchów, a sama Brama Wyżynna pełniła przez kilka stuleci funkcję głównego wjazdu do miasta. Dla przykładu, w roku 1807 przekroczył ją Napoleon Bonaparte wraz z 36-tysięczną armią. Niestety, cały ciąg szesnastowiecznych fortyfikacji zniwelowano w końcu XIX w., a na ich miejsce, w bezpośrednim sąsiedztwie tej bramy, wybudowano dwa gmachy o specjalnej formie architektonicznej. Jeden z nich zachował się do dziś. Jeszcze przed całkowitą zmianą zabytek ten poważnie przekształcono. W 1884 r. wschodnią elewację, która była przedtem ceglana, obłożono kamiennymi

ciosami, podobnymi do oryginalnych, i dodano herb Hohenzollernów. Podczas XIX-wiecznych prac restauracyjnych wymieniono także znaczną część elewacji zachodniej. Wojna na szczęście nie poczyniła tutaj większych zniszczeń.

Brama zbudowana jest na rzucie prostokąta, piętrowa, podpiwniczona. W centrum przyziemia znajduje się arkadowy przejazd, a po jego bokach niższe i węższe przejścia dla pieszych. Budynek nakryty jest czterospadowym dachem o płasko ściętym wierzchołku, połączenie dachu są obłożone płytami kamiennymi. Ściany zostały wymurowane z cegły, pokryte okładziną kamienną. Pod dachem umieszczono szeroki płaskorzeźbiony fryz heraldyczny z rozbudowanymi herbami Polski, Prus

Królewskich i Gdańska.
Na krawędzi dachu siedzą
cztery figury lwów.

Brama Zielona w Gdańsku

Zamyka Długi Targ od strony Motławy. Była pierwszym obiektem w Gdańsku zbudowanym w stylu manieryzmu niderlandzkiego, który nadał miastu charakterystyczne piętno. Wzmiankowana była już w 1357 r. Niejasna jest funkcja, którą zamierzano pierwotnie nadać gmachowi, ale już w 1570 r., pod presją wysłanników Zygmunta Augusta, postanowiono oddać ją na rezydencję polskim monarchom przybywającym do Gdańska. Nadaną przez budowniczych w XVI w. formę zachowała budowla bez poważniejszych zmian do 1831 r. Zlikwidowano wtedy dach wraz ze wszystkimi szczytami, zastępując je klasycystyczną attyką zwieńczoną figurami na postumentach. W tym kształ-

cie zabytek przetrwał do lat osiemdziesiątych XIX w. W roku 1883 przebito dodatkowy (czwarty) przelot, nadając mu formę znaną z trzech pierwotnych arkad bramy. Ozdobiono go herbem Hohenzollernów.

Po dokonaniu rekonstrukcji wschodnich szczytów budowli, Brama Zielona prezentuje się tak, jak ją ukształtowano przed czterema wiekami, z wyjątkiem wspomnianego przelotu. Budowlę postawiono na planie wydłużonego prostokąta. Gmach wymurowany z cegły przykryto dwuspadowym dachem zamkniętym z obu stron bogato ukształtowanymi szczytami. Równie dekoracyjne szczyty zasłaniają obszerne facjaty o dwóch lub nawet trzech kondygnacjach. Każdy ze szczytów zwieńczono posągami. Bogaty wystrój rzeźbiarski zdobi także niższe partie budowli.

Brama Złota w Gdańsku

Na miejscu średniowiecznej Bramy Długoulicznej wybudowano w 1612 r. Złotą Bramę w stylu manieryzmu niderlandzkiego. Na ścianie frontowej znajduje się cytat z Psalmu 122 w języku niemieckim: „Oby się dobrze wiodło tym, co cię miłują, oby pokój panował w twych murach i szczęście w pałacach”. Na bramie od ulicy Długiej łacińska sentencja Salustiusza głosi: „Zgodą małe republiki rosną, niezgodą wielkie upadają”.

Jest to budowla wzniesiona na planie prostokąta, dwukondygnacyjna, o zwartej bryle, murowana z cegły, z kamienną okładziną i wystrojem rzeźbiarskim, polichromowana i złocona. Całość wieńczy tralkowa balustrada ustawiona

nad górnym gzymsem. Na balustradzie ustawiono osiem rzeźb alegorycznych. Posągi widoczne od frontu uosabiały: Pokój, Wolność, Bogactwo i Sławę, do których dążyć miał Gdańsk i jego obywatele. Od ulicy Długiej umieszczono figury symbolizujące cnoty obywatelskie: Roztropność, Pobożność, Sprawiedliwość i Zgodę. Obie elewacje ozdobiono kartuszami z herbem Gdańska. Dekoracji dopełniają wyrzeźbione pękające jabłka granatu, które równie dobrze mogą stanowić symbol tak pożądanej obfitości i płodności, jak i znak imperialnych ambicji Gdańska. Brama pełniła funkcje reprezentacyjne oraz obronne.

Koniec tomu I

Spis treści

Wprowadzenie	1
Przeszłość	
dla przyszłości	6
Polska wyjątkowym	
miejscem do życia	
od z górą tysiąca lat	14
Mapa Unii Polsko-	
Litewskiej w XVI w.	25
Mapa Polski w okresie	
międzywojennym 1939 r.	27
Współczesna mapa	
Polski	31
Zamek Książąt Pomorskich	
w Szczecinie	33
Wyższe Seminarium	
Duchowne w	
Gościkowie-Paradyżu	39
Pomnik Chrystusa Króla	
w Świebodzinie	43
Filharmonia Pomorska	
w Bydgoszczy	45
Bazylika konkatedralna	
Św. Trójcy w Chełmży	49

Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu	53
Krzywa Wieża w Toruniu	46
Zamek w Gniewie	59
Zamek w Malborku	63
Wieże dawnej Bramy Mostowej w Malborku (Baszty Mostowe)	65
Zamek w Kwidzynie	69
Zamek w Bytowie	73
Mysia Wieża w Kruszwicy	77
Latarnia morska na Helu	79
Brama Sągiewna w Gdańsku	83
Brama Wyżynna w Gdańsku	87
Brama Zielona w Gdańsku	91
Brama Złota w Gdańsku	93

